

„כִּיָּהּ שִׁיגָץ מִלוֹכֶרְךָ!“

הדור הישראלי הצעיר לא בלט בשנת תשי"ח כמעט בשום שטח. שההביטוי העיקרי של דור זה — צבא הגנה לישראל — לא הופעל, עסק בתרגול ובשיכלול של שנת שלום. שטח צעיר אחר — הספורט — בלט ברקבוננו.

מקום אחד בו בלטו צעירים היה ספסל הנאשמים. שורה ארוכה של „בני־טובים“ נשלחו לבתי־הסוהר או הועמדו במבחן. נאשמי רצח קסטנר, ביניהם שני הצעירים **זאב אקשטיין** ו**דן שמר** נידונו ל־מאסר עולם. **מושה דואק**, הצעיר שהטיל את הרימון לכנסת, היה גם הוא גיבור של משפט מרתק.

מחץ לרעיון השמי, שכמה מיוצריו היו צעירים שגדלו בארץ, ונאומיו המבולבלים של **מושה דייץ**, לא בלטו צעירים בשום יוזמה פוליטית. צעירי כל המפלגות ליחכו את פיתכום בשקט, הקפידו שלא לשחות נגד שום זרם, שלא להשמיע שום רעיון חדש ונוצני שיכול היה להרגיז משהו. מי

לכד נטורי קרתא, היו הצעירים הלוחמים היחידים במדינה ערביי ישראל, הצעירים שמאות מהם נדרו לבתי־הסוהר ולמקומות־גלות. שיכבה אחת של צעירים בלטה השנה, אם כי תפקידה היה בעיקרו פאסיבי. היו אלה בני נשואי־התערובת, חלקם חתיקים בארץ וחלקם עולים חדשים ממזרח אירופה. שגרמו בשנת תשי"ח לסערה רעיונית ופוליטית בלתי־פוסקת. עוד בשנה שעברה דרש מזכיר הרבנות הראשית, אלימלך הלגלרטר, בתזכיר סודי, לערוך רשימה ארצית של „ממורים“ כדי למנוע בעדם מלהתחתן ולהפעיל בצורה אחרת את הזכויות האישיות שנמסרו בישראל, כתוצאה מקאליציונית עכורה, לסמכותן הבלעדית של הרשויות הרבניות. בשנת תשי"ח נסתבר כי היה זה איום ממשי ביותר. הסערה החלה עם סרובו של הרב מפרדסיחנה לקבור את הילד **אהרון שטיינברג**, בן נוצריה שלא נימול (ראה איש־הדת). היא התחממה כאשר נודעו פרטים על שורה ארוכה של ילדים מבני עולי פולין שנרדפו על־ידי חבריהם בשל אמהותיהם הנוצריות. כך סיפר בוגדן סביצקי הבלונדי, בן 12: „הילדים הצביעו עלי ואמרו: בוגדן הוא בכלל לא יהודי. הוא גוי. בוגדן הוא פויה. הוא שייגץ מלוכרך!“

המקרה הבולט ביותר היה זה של **זאב היין**, צעיר (26) יליד ברלין, הנמצא בארץ זה 24 שנה, ושאהיו נפל במלחמת־תשי"ח. אמו של היין, נוצריה שהתגיירה בגרמניה ונישאה לבעלה היהודי, דאגה למילת בניה. אולם הרב חיים זבולון חרל"ם מראשון־לציון (שהסתבר לאחר מכן בשערורית שותף) לא הכיר בגיור שנעשה בחוץ־לארץ, סירב להשיא את היין לבחירת לבו, בתו של הסופר התימני מרדכי טיבני.

פרשתו של היין ושל כמה צעירים וצעירות אחרות, שנודעו כולם לשרת בצבא־ל אך נמצאו לפתע משוללים זהות לאומית ודתית, ריתקה את תשומת־לב הציבור לבעיה זו. כאשר הוציא השר ישראל בריהודה הנחיות חדשות, לפיהן יכלו היין וחבריו להפוך אוטומטית ל„יהודים“, נגרם משבר ממשלתי. אולם הבעיה לא נפתרה.

לגבי רוב רובם של הצעירים בישראל היתה הבעיה פשוטה ביותר. בהיותם רחוקים מן הדת היהודית, היה ברור להם כי כל אדם המגדיר את עצמו כעברי, הדובר עברית והמרגיש כעברי, הממלא את החובות הנובעות מכך, עברי הנהו. אולם היה זה אופייני לפאסיביותו של הדור הצעיר בישראל שקולו כלל לא נשמע בויכוח. זה התנהל בין אבותיו, ובעיקר בין יוצאי מזרח אירופה, שלא העזו להפריד בין האומה לבין הדת. השקפת־העולם של הדור הצעיר נשארה ללא ביטוי פוליטי, רעיוני או ספרותי.

דויד בן-גוריון

יהדות

מה זה יהודי?

דויד בן־גוריון אינו הוגה־דעות, המגבש השקפת־עולם כוללת והגיונית. הוא טכסיסן מפלגתי, המגבש סיסמות לתועלת השעה החולפת. כך עשה גם השנה. אולם סיסמותיו עזרו לצייר סימון־שאלה גדול מסביב לשאלה: מה זה יהודי? שאלה זו הפכה אותו לאיש־היהדות של תשי"ח.

במשך שני דורות הצליחה הציונות ליצור השקפה שלא היתה הגיונית ביותר, אך שנתקבלה כמעט על דעת כל היהודים בעולם. היא קבעה שהפורה היהודית אינה עדה דתית בלבד, אלא לאום מפורד, שמולדתו בארץ־ישראל. היא לא הפרידה בין העדה והלאום. להיפך, היא קבעה שהם דבר אחד — לאום דתי ודת לאומית.

כך לא נוצרה הגדרה חדשה להשתייכות האדם ליהדות. יהודי היה למעשה אדם שהשתייך לדת היהודית, או שהוריו השתייכו לדת היהודית, כל עוד לא המיר את דתו באחרת. גם לפי ההשקפה הציונית החילונית ביותר, אדם שהמיר את דתו חדל להיות יהודי.

אמנם, הגדרה דתית זו יכלה להתקיים ללא שמץ של דתיות. הציונות רוקנה בהדר־גה את הדת היהודית מתוכנה, השאירה רק סמלים חיצוניים, עליהם הוכרו כעל סמלים לאומיים. אך דת הציונית זו עדיין נשארה ההגדרה היחידה ליהדות.

השנה ניסתה ממשלת ישראל, בהנהגת בן־גוריון, לחולל שינוי מסוים במצב זה. מכלי לפגוע בעקרונות הדתי היסודי, ניסתה לבטל את תחולת ההלכה הדתית, לפתוח דרך חדשה להצטרפות ל„לאום“ היהודי, הדבר נעשה בדרך מינהלית, על־ידי מתן הנחיות חדשות לפקדי הרישום בישראל. לפי הנחיות אלה, די היה שההורים יכריזו על בנם שיהודי הוא, ושאינו לו דת אחרת, כדי שיהיה כאמת יהודי על פי הלאום, אפילו אם אמו היא נוצרייה.

הנחיות אלה עוררו משבר לא רק בארץ, אלא בכל רחבי העולם היהודי. כמעט כל רבני העולם מחו נגדה, ראו בה שבירת המסגרת העולמית היהודית. בן־גוריון עצמו נסוג, ביטל את ההנחיות. השאלה נשארה פתוחה.

גם בחזית אחרת נשארו דעותיו של ביגיי חלונות בחלל. בהכריו: „העולים אינם ציונים, והציונים אינם עולים“ טען כי אבד הכל על ההגדרה הציונית. אך באותה שעה הוסיף לדרבן את הציונים לאסוף כסף כדי לקיים את מסטרו בישראל.

לפי הוראות בן־גוריון, הנהיג שר־החינוך **זלמן ארן** השנה לימוד „התודעה היהודית“ — כליל של מושגים דתיים שרוקנו מתוכן, שמטרתו ליצור זהות מלאכותית בין הנוער העברי בארץ לבין הפורה היהודית — זהות שנעלמה ממנו.

בסוף תשי"ח תופיע על הבמה הישראלית בפעם הראשונה גורם פוליטי, ששלל במפורש זהות זו. המינשר העברי, מצע הפעולה השמית שהופיע בימים האחרונים של השנה, קבע כי בישראל קיימת „אומה עברית (שהיא) יחידה לאומית חדשה ונפרדת“. המינשר רצה להשתית את היחסים ההדדיים בין אומה זו לבין יהודי העולם על „זיקה הדדית כנה וחופשית“.

לא היו גיבורים בעולם היהודי בשנת תשי"ח. **יצחק זולפסון**, מיליונר יהודי־אנגלי שרכש חלק ממתקני חברת של בארץ, הקים מכספו בירושלים את היכל שלמה, בנין הרבנות הראשית, שטען לכתר „מרכז רוחני“ של היהדות — אך הסך רק מישכן נוסף לפקידים מפלגתיים.

האיש הפעיל ביותר בעולם היהודי, **נחום גולדמן**, השקיע את מאמציו בבדיקת האפשרויות לפלוש לזירה הפוליטית הישראלית, לא בלט השנה בזירה היהודית העולמית. ואילו היהודי הנערץ ביותר בעולם, פרופסור **מאריטין בוכר**, כמעט ולא נשמע בתוככי היהדות. השקפתו המתקדמת על התקרבות ישראל ועמי ערב הרחיקה אותו מהמוני היהודים. כשם שהרחיקה מהם יהודי גזול אחר, יהושע (ר' **בנימין**) התלמי, שהלך השנה לעולמו.

הקשר עם יהודי בריית־הציונות שנוצר בשנה שעברה בפסטיבאל של מוסקבה, נותק כליל. משלחת של עסקנים יהודים, כולם קומוניסטים מוכשעים, אמנם המעה לשם ישראל, אך נראה כי תפקידה העיקרי היה להזהיר את יהודי בריית־הציונות מפני עליית ישראל.

גולדה מאיר

מדיניות

ראש שבט כושי

בעולם המדיני של ישראל, שהיה ריק מדמויות חדשות ורעיונות חדשים, בלטה בשנת תשי"ח דמות אחת שזכתה לאהדתו של הציבור כולו: שרת־החניך **גולדה מאיר**. היא לא היתה מדינאית המתקוממת נגד שיגרת האתמול, מפלסת דרכים חדשות למדיניות ולעלית־מעוף. אך כשנריתר המדיניות הקיימת, זכתה להערכה כמעט כללית בארץ ובחוץ־לארץ. היא נאבקה עם חולשת גופה, עם אויבים מבחוק, עם נצריה־הזוהר של ביגיי בבית. היא יצאה מנצחת.

בישראל עצמה נאלצה גולדה לעמוד מול התקפה זוונית ובלתי־פוסקת של קבוצת־החצר, שניסתה להציגה במערכת לחיטות ושמועות ככלי סדוק וכעוברת־בטל, כדי ל־הוריש את תפקידה ל**מושה דייץ**, המועמד הפרטי של ביגיי. אויבה העיקרי, **שמעון פרס**, התעלם בגלוי מקיומה, ניהל את מדיניותו הפרטית בצרפת. כאשר ניסתה גולדה לשפר בהדרגה את היחסים עם בריית־המועצות, כדי להחזיר למדינה מידה כלשהי של חופש־תמרון, יצא פרס בנאום אנטי־סובייטי חריף, קילקל במכה אחת את מאמציה.

גולדה הגישה בסוד את התפטרותה ל־ביגיי, אך נתבקשה להמשיך בתפקיד. מש־בר שני הגיע כאשר נתפס באלג'יריה מטוס־נשק ישראלי מזור, שמטרתו נשארה שרויה במסתורין, ואשר הצרפתים החשידוהו בגלוי כמיועד למורדים האלג'יריים. גולדה זעקה חמס נגד נסיגות פרטיזניים וחובבניים אלה של „שמעון פרסומת“ לנהל מדיניות־חניך פרטית משלו, באמצעים המפוקפקים ששררו מימי השיי של ההגנה. לפי שעה, הצליחה להוריד את ראשו של פרס.

גם לגולדה לא היתה גישה קונסטרוקטיבית חדשה לתנועה הלאומית הערבית. אך היא השקיעה מאמצים רבים לכיבוש יידיים חדשים ביבשת אפריקה, שיכלו, אולי, באחד הימים לשמש גשר בין ישראל לעולם הערבי. במסעה הממושך במערב אפריקה זכתה לתואר של ראש שבט כושי. למרות מצב בריאותה הרופף, הניתוחים שעברה ושהיותה הממור־שכות בבית־החולים, יצאה למסע־הסברה נוסף באירופה, כמעט תוך סיכון חייה ממש. האדם היחיד מלבדה שבלט בזירה הפוליטית הפנימית כמצטיין בתפקידו, היה שר־הפנים **ישראל בריהודה**, שהוכיח השנה כי אין לו רק „עין זועמת“, אלא גם יד זוקה, במאבקו נגד תופעות שנגאו לו שליליות. הוא יצא למלחמה נגד ההפקרות שהשתלטה בארץ בעיריית רבות, התל מפעיל בפעם הראשונה ביקורת תקיפה של השלטון הממלכתי על הרשות המקומית. אולם בעיקר בלט בריהודה כאשר דאג לקבורה הילד אהרון שטיינברג, בן הנוצריה מפרדסיחנה, תוך הפעלת מלוא כוחו הממלכתי.

בריהודה היה האיש החזק מאחורי הנחיות־הרישום, שגרמו למשבר הממשלתי. אמנם לא העז גם הוא להפריד לגמרי בין דת ולאום, אולם הוא עשה לטחות צעד ממשי אחד לקראת הפרדה כזאת. בואת גילה אומץ־לב רב יותר מאשר כל שאר חבריו בממשלה, שרובם השתקפו כבהונה פורמלית בלבד, כשהם מנסים לרכוש קצת פרסומת אישית על כמך מעשים שנעשו והחלטות שהוחלטו בידי פקידיהם.

מכל שאר הבחינות, היתה תשי"ח שנה של ירידת המתח הפוליטי הפנימי. קיומם של הציונים הכלליים כמעט ולא הורגש. הדתיים שפרשו מן הממשלה השתדלו מאד שלא להרגיז את ביגיי ולחסום את דרכם תורה. תנועת־החרות נמנעה מכל מעשה שיכול היה למשוך תשומת־לב. בשנת תשי"ח הוכח שוב כי מפלגות ישראל — מחרות ועד מפ"ם — הגיונות כולן מאותו מקור תפקידי (המגביה היהודית המאוחדת) אינן אלא פלגים שונים של מפלגה גדולה אחת, שההבדלים ביניהם זעירים בהשוואה לדמיון העצום במהומתם.

לא פחות בלט העדרה של מנהיגות־של־אמת בציבור שהיה זקוק לה עוד יותר: מאתיים אלף ערביי ישראל. מחוסר מנהיגים בעלי־מעוף, שיכלו ללכד את ערביי ישראל, לעמוד מול הקו־הציונים השכורים מצד אחד והחרוניים מצד שני, רסן לעמוד בראש המלחמה להחרות זכויות הערבים ושלילובם במערכות המדינה — נפל וכן ההנהגה למעשה בידי המנהיגים הערביים של מקי, ביניהם בלט השנה במיוחד המנהיג הצעיר והדינאמי **אמיל ח'ביבי**. מקי השתמשה בהודמנות כדי להפיק את הסיסמה של „הגדרה עצמית לערביי פלסטין“, שיכלה להביא לביתור המדינה ולרעיון בטהונה. בכך עזרה להעמיק עוד יותר את התהום בין הרוב העברי לבין המיעוט הערבי. מצד שני עזר להם בואת הממשל הצבאי.